

Annales Societatis Litterarum Humaniorum
Regiae Upsaliensis

Kungl. Humanistiska
Vetenskaps-Samfundet
i Uppsala

Årsbok 2023–2024

De västnordiska handskrifterna i svenska samlingar

En projektpresentation

Av Lasse Mårtensson

Den fornvästnordiska litteraturen åtnjuter en stor internationell berömmelse. Här återfinns flera av världslitteraturens klassiker, som exempelvis *Njáls saga*, eddadikterna och Snorre Sturlassons *Edda* bland mycket annat. Dessa verk har bevarats till oss i medeltida handskrifter och i vissa fall i eftermedeltida avskrifter av dessa. På Island fortsatte man nämligen att skriva av dessa texter också efter medeltidens slut, och vissa verk hade varit förlorade om dessa sena avskrifter inte fanns. De största samlingarna med västnordiska handskrifter finns i dag på Island och i Danmark, vid Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum (Islands universitet) respektive Den Arnamagnæanske Samling (Köpenhamns universitet) samt vid Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn. Vidare finns en omfattande och värdefull samling av västnordiska handskrifter vid svenska bibliotek, främst Kungliga biblioteket (KB) och Uppsala universitetsbibliotek (UUB; de västnordiska handskrifter som finns på dessa bibliotek omtalas i det följande som en samling, trots att det är fråga om två bibliotek). Denna samling är möjligtvis inte lika känd som de tidigare nämnda, men den rymmer många synnerligen viktiga handskrifter. Hösten 2021 beviljade Riksbankens jubileumsfond ett infrastrukturprojekt inriktat mot den svenska samlingen av västnordiska handskrifter: *Digitalisering av de västnordiska handskrifterna i svenska samlingar* (IN21-0003; 15,6 milj. kr). I denna artikel ska detta projekt beskrivas, avseende vilka delar som ingår samt vilka metoder vi använder i vårt arbete för att göra denna samling mer tillgänglig som forskningsmaterial.

Den aktuella samlingen innehåller som nämnts många mycket berömda handskrifter, vilka har spelat en stor roll i forskningen om den fornvästnordiska litteraturen och de handskrifter som rymmer denna. Den mest kända handskriften i Stockholm är sannolikt Holm. Perg. 15 4to (*Isländska homilieboken*; ca 1200), som har tilldragit sig ett stort intresse från den tidigare forskningen. Uppsalas mest kända västnordiska handskrift är utan tvekan DG 11 (strax efter 1300), som innehåller ett av fyra pri-

mära textvittnen med Snorre Sturlassons *Edda* i sin helhet. Totalt utgörs KB:s och UUB:s västnordiska samling av knappt 400 handskrifter, och vid tiden för projektets beviljande fanns endast 13 av dessa tillgängliga i digital form. Det var därmed mycket välkommet att en samlad, omfattande insats kunde göras mot denna värdefulla samling.

Projektet är utpräglat tvärvetenskapligt, med forskare från nordiska språk och datorlingvistik, och därtill naturligtvis personal från KB och UUB. Från ämnet nordiska språk ingår jag själv (PI), prof. Veturiödi Óskarsson och doc. Alexandra Petrulevich, och från ämnet datorlingvistik ingår fil.dr Eva Pettersson. Vi har också med fyra studentmedarbetare, Alexandra Gabrielsson, Maria Hoppe, Noa Håkansson och Ludvig Rödlund. Projektet består av tre delar: 1) digitalisering, 2) datorlingvistiska applikationer och 3) transkribering/textutgivning. Nedan kommer alla dessa delar att beskrivas kortfattat, med visst fokus på den tredje delen, textutgivningen.

DIGITALISERING

En del av projektet består av en fullständig digitalisering av alla västnordiska manuskript i samlingarna på KB och UUB. Med digitalisering avses i första hand fotografering av handskrifterna, och detta arbete utförs av biblioteken. Vid projektets inledning fanns totalt ca 385 handskrifter som skulle fotograferas, självklart av mycket olika storlek. Handskrifterna kontrolleras innan de går till fotografering, och vid behov gör konservatorerna ingrepp i bevarande syfte. De vanligaste ingreppen är enkla; ojämnheter i pergament eller papper jämnas ut och revor som riskerar förvärras blir lagade.

Handskrifterna katalogiseras också, dvs. information om deras innehåll, historia och liknande läggs till vid bilderna i databasen (se nedan). Metadatan hämtas från äldre, tryckta kataloger, främst Vilhelm Gödels kataloger över de västnordiska handskrifterna i Stockholm (1897–1900) och Uppsala (1892). Katalogerna är därmed gamla, och avseende vissa typer av information också föråldrade, men en fullständig nykatalogisering hade inte varit möjlig att få till stånd inom ramen för detta projekt. Vidare är viss information beständig, t.ex. handskrifternas innehåll, mått och till stor del det som är känt om handskrifternas historia. Däremot är i många fall forskningsöversikten för handskrifterna naturligtvis kraftigt föråldrad. I projektet görs därmed en grundläggande katalogisering, och målet är att denna ska byggas på efterhand. Gödels kataloger har konverterats till digitalt format, och det har gjorts av Patrik Granholm vid KB,

i samarbete med de ovan nämnda studentmedarbetarna. Konverteringen gjordes i systemet Transkribus, och därefter har studentmedarbetarna arbetat med att korrigera och rätta de digitaliserade texterna.

Bilder och kataloginformation kommer att läggas in i tre databaser: Manuscripta (KB) och Alvin (UUB) vid de bibliotek som vi arbetar med, och dessutom Handrit, en isländsk databas med västnordiska handskrifter. Det finns en poäng i att alla västnordiska handskrifter är tillgängliga på en och samma plats (dvs. Handrit), och dessutom hoppas vi på synergier avseende katalogiseringen mellan Manuscripta och Handrit. I Handrit har nämligen vissa av handskrifterna i de svenska samlingarna redan katalogiserats, t.ex. den ovan nämnda *Isländska homilieboken* (Holm. Perg. 15 4to).

Något man ständigt ställs inför när man arbetar med äldre handskrifter är sidor med skadad text. Sådana skador kan vara av olika slag. Det kan vara fråga om att skriftytan har blivit mörk, vilket har lett till att skriften har blivit svårsläst. En annan typ av skada är helt enkelt slitage på skriftytan, vilket har lett till att skriften har nöts bort. Det finns också exempel på att en sentida skrivare har försökt fylla i bortnött text, med den följden att den skadade texten döljs under den senare skrivarens ingrepp. I vissa fall kan skadad text bli läsbar med hjälp av specialfotografering, t.ex. med hjälp av multispektral kamera. Ett initiativ har tagits, i form av ett samarbete mellan KB och Uppsala universitet, till att införskaffa en multispektral kamera och utveckla teknik för att återskapa starkt skadad text. En projektansökan har vuxit fram i detta syfte, visserligen inte som en del av det västnordiska handskriftsprojektet, men bl.a. som ett resultat av de behov som har påpekats av projektgruppen. Förhoppningsvis kommer denna utrustning och den tekniska kompetens som hänger ihop med den att bli verklighet inom loppet av några år.

DATORLINGVISTISKA APPLIKATIONER

I en del av vårt projekt arbetar vi med att pröva vårt framställda material som forskningsdata utifrån olika typer av digitala metoder, främst från fältet datorlingvistik. Vår datorlingvist, Eva Pettersson, arbetar således med olika forskningsuppgifter på vårt material, och det generella syftet är att utvärdera våra transkriberade texter (se nedan), tillsammans med annat material i samma format, som forskningsmaterial i kvantitativt inriktade undersökningar.

Som framkommer nedan skapar vi våra digitala textutgåvor i det XML-format som har utvecklats av Medieval Nordic Text Archive (Menota).

Våra datorlingvistiska undersökningar har därmed gjort bruk av våra egna utgåvor tillsammans med de texter som ligger i Menotas textarkiv, samt i arkivet Emroon, där texterna har samma typ av uppmärkning. Det vi inledningsvis har lagt fokus på i vårt arbete inom denna del av projektet är det för de västnordiska handskrifterna så kännetecknande förkortningssystemet. I medeltida latinska handskrifter användes ett utvecklat system för förkortade skrivningar av högfrekventa ord och delar av ord, t.ex. enskilda morfem och teckensekvenser. Ett välkänt exempel är den förkortade skrivningen av latinska konjunktionen *et*, som kunde förkortas t.ex. 'z' eller 'z'. Detta förkortningssystem togs delvis, och i varierande grad, över i texter på folkspråken. I fornsvenska handskrifter återfinns dessa förkortningar i begränsad omfattning, medan de västnordiska handskrifterna visar upp ett närmast konsekvent övertagande av det latinska förkortningssystemet. Detta är därmed en företeelse som är av särskilt intresse i utforskandet av de västnordiska handskrifterna, och de digitala utgåvorna i Menota-formatet lämpar sig väl för undersökningar av detta.

Vår undersökning visar på både regional och kronologisk variation i bruket av förkortningar (Pettersson, Óskarsson och Mårtensson ms.). För det första kunde man se en tydlig skillnad inom de västnordiska handskrifterna mellan de norska och de isländska. De sistnämnda hade genomgående en avsevärt högre grad av förkortning än de förstnämnda. Det är därmed på Island, inte i Norge, som bruket av förkortningar blir riktigt frekvent. Samtidigt skiljer sig också de tidiga norska handskrifterna från de tidiga svenska handskrifterna genom att ha en högre grad av förkortning. Vi gjorde nämligen en undersökning av handskriften Cod. Holm. B 59 (ca 1280), innehållande Äldre Västgötalagen, för att sätta in de västnordiska handskrifterna i ett nordiskt perspektiv. Det är därmed riktigt att tala om en generellt högre förkortningsgrad i Västnorden än i Östnorden, men samtidigt är det inom det västnordiska området en betydande skillnad mellan Norge och Island. Vidare kunde man inom det isländska området se en kronologisk utveckling i bruket av förkortningar. (På grund av bristen på tillgång på senmedeltida norskt material kunde en kronologisk undersökning inte genomföras där.) Man kunde nämligen i det isländska materialet se ett gradvis utökad bruk av förkortningar under medeltidens gång. Ett annat resultat var att handskrifternas innehåll delvis kunde påverka förkortningsgraden. När skrivarna skrev av skaldedikt, med ett stort inslag av dunkla och ovanliga ord, förkortade de i lägre utsträckning än när de skrev av vanlig prosa.

Vi har också för avsikt att ta oss an andra områden inom den digitala filologin, t.ex. att utveckla filologiskt förankrade metoder inom s.k. *Named-entity recognition* (NER; för att lokalisera namn i texten). Poängen

med de undersökningar som vi har gjort och ska göra inom denna del av projektet är att vi ska pröva storskaliga, digitala redskap i filologisk forskning. Syftet är bl.a. att komma fram till vilka styrkor och vilka begränsningar våra digitala texter har som forskningsdata.

TEXTUTGIVNING

En central del av projektet är att skapa digitala utgåvor av textvittnen i de svenska samlingarna som är av särskilt språkligt eller textmässigt värde. De handskrifter respektive texter vi har valt ut inom projektet är följande:

- DG 10 (UUB), som innehåller en islänningasaga, *Grettis saga Ásmundarsonar* (Veturliði Óskarsson)
- Holm. Perg. 2 fol. (KB), som innehåller helgonlegender (Alexandra Petrulevich)
- Holm. Perg. 6 4to (KB), som innehåller riddarsagor, med fokus på *Parcevals saga* (Lasse Mårtensson)

Som nämnts ovan görs transkriptionerna i det XML-format som är utformat av Menota. I detta system finns tekniska lösningar för att återge alla de specialtecken och förkortningar man möter i västnordiska handskrifter, och dessutom finns stora möjligheter att märka upp texten med olika typer av språklig information, som lemma och grammatisk klassificering. Vi har valt att göra transkriberingen på två textuella nivåer, vad man kallar faksimilär respektive diplomatarisk nivå. Kortfattat kan man säga att dessa två nivåer innebär olika grader av närhet till handskriften, och de ger därmed olika typer av information och lämpar sig till olika ändamål. Det finns också en möjlighet att tillfoga en tredje textnivå, nämligen en normaliserad text, där all stavningsvariation har reducerats bort. Där återges texten i ett slags klassisk fornisländsk språkform, som är vanlig i utgåvor av fornisländska texter som riktar sig till en bredare läsekrets, t.ex. i serien Íslenzk fornrit. Den sistnämnda textnivån är därmed betydelsefull ur ett läsningsperspektiv, men ur ett forskningsperspektiv är den av begränsad betydelse. Alltför mycket språklig information har reducerats bort från texten för att den ska kunna användas för undersökningar av t.ex. fonologi och morfologi. Inom projektet har vi därför valt att lägga huvudfokus på den faksimilära och den diplomatariska nivån, och bara skapa en normaliserad text i mån av tid.

I det följande ska jag demonstrera de tre transkriberingsnivåerna, utifrån den text som jag själv arbetar med, *Parcevals saga*. I figur 1 är en del av en sida ur *Parcevals saga* i handskriften Holm. Perg. 6 4to. Den

största skillnaden mellan den faksimilära och den diplomatariska transkriberingsnivån rör hanteringen av de tidigare nämnda förkortningarna. I figur 1 har ett antal ord skrivna med förkortningstecken ringats in, och nedan redovisas hur dessa har hanterats i de olika textuella nivåerna. Förkortningstecknen i sig är av varierande slag och har varierande ursprung. Ett horisontellt förkortningsstreck (ibland kallat nasalstreck) är ett mycket vanligt förkortningstecken, och det kan användas för en lång rad olika teckensekvenser (inte alltid innehållande en nasal). I ett av de inringade exemplen i bilden används teckensekvensen 'gga' i kombination med ett horisontellt förkortningsstreck för att beteckna ordformen *ganga* ('gå'; med sekvensen 'an' förkortad). Förkortningstecknen kan också utgöras av alfabetiska tecken över raden. I figur 1 har skrivningar ringats in där 'i' och 'r' över raden har använts som förkortningstecken, för ordformerna *eigi* ('inte'; med sekvensen 'igi' förkortad) respektive *var* ('var'; med sekvensen 'ar' förkortad).

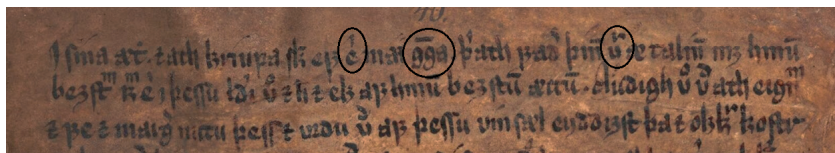
I figur 2 visas faksimiltranskriptionen av textstycket i figur 1. I denna transkriptionsnivå behålls alltså alla förkortningar och de visas som de står i handskriften (se de inringade orden och motsvarigheterna i figur 1). Den faksimilära texten är en mycket handskriftsnära transkription, och den ger viktig information om skrivaren av handskriften och dennes skriftspråkliga bruk, eftersom transkriptionen ger information om vilka förkortningstecken som har använts och hur ofta detta sker. Dessutom återges vissa typer av specialtecken i denna transkriptionsnivå som normalt inte återges i den nästföljande nivån, den diplomatariska, exempelvis runt *r* och högt *s*. Denna texttyp lämpar sig inte särskilt väl för läsändamål, och är ovanlig i tryckta utgåvor.

I figur 3 återfinns samma textstycke igen, denna gång i diplomatarisk utformning. Den största skillnaden är att förkortningarna har lösts upp, dvs. de har ersatts med de tecken och teckensekvenser som de förkortar. De förkortade sekvenserna står i kursiv (se de inringade orden återigen). Den diplomatariska nivån är en vanlig texttyp i tryckta vetenskapliga utgåvor av nordiska medeltidstexter, och den är betydligt bättre lämpad för läsning än den faksimilära. I den diplomatariska nivån ryms således information om vilka teckensekvenser de olika förkortningarna representerar.

I figur 4 är samma textstycke återigen, denna gång i normaliserad utformning. Här har all stavningsvariation reducerats bort, och ordformerna har återgetts i en klassisk fornisländsk form, sådan man ser den i ordböcker, grammatikor osv. Ingen markering har gjorts av upplösta förkortningar, utan allt står i rak stil. Denna texttyp förekommer inte i vetenskapliga utgåvor, och de kan inte användas för språkliga undersökningar eftersom alltför mycket information har reducerats bort. Däremot

förekommer den ofta i läsutgåvor för en bredare allmänhet; en känd sådan serie är den redan nämnda Íslenzk fornrit, där den klassiska isländska litteraturen har getts ut i den aktuella språkformen. Ingreppen i texten består inte bara av att stavningsvariation har reducerats bort, utan i praktiken rör det sig också om en rätt kraftig arkaisering, samt en konsekvent beteckning av vokal- och konsonantlängd. Med tanke på denna texttyps begränsade användbarhet som forskningsmaterial har vi framställt normaliserad text endast i begränsad omfattning i vårt projekt.

Menotas system rymmer möjligheter till olika typer av språklig uppmärkning, t.ex. lemma, ordklass och grammatisk klassificering. Sådan språklig information är naturligtvis av stor vikt för bruket av texterna som forskningsdata, och vi har i projektet valt att lemmatisera våra texter, dvs. knyta lemman till de förekommande ordformerna, och till lemmat foga ordklass. Däremot inkluderar vi inte full grammatisk uppmärkning, framför allt pga. tidsskäl. I lemmatiseringsarbetet har vi använt ett verktyg som heter Menota Lemmatization Assistant (MLA), utvecklat av Paul Meurer vid Universitetet i Oslo. Detta verktyg är kopplat till Menota, och lemmatiseringen äger rum i Menotas testarkiv.

Figur 1. Detalj ur handskriften Holm. Perg. 6 4to; tre förkortade skrivningar inringade.

[ms: fol. 40r]

- 1 J sína æt. ε ath kriupa ík ef eigi mā gga. því ath faðir þinn var æ talinn m; hinu
- 2 bezftum æ i þessu lði v æ h ε ek af hinu bezftu ættu. Audigh v þ ath eigf
- 3 ε pe ε marg nutu þess v vðu v af þessu vinsæl eyddizt þa ε okk kost

Figur 2. Faksimilär textåtergivning av stycket i figur 1; samma ord inringade.

[ms: fol. 40r]

- 1 J sína ætt ok ath kriupa skal ef eigi mā ganga. því at faðir þinn var æ talinn með hinum
- 2 bezftum riddurum er i þessu landi vǫru ok hann ok ek af hinum bezftum ættum. Audig vǫrum vit ath eignum
- 3 ok fé ok margir nutu þess ok urðu vit af þessu vinsæl. Eyddisk þá ok okkarr kost

Figur 3. Diplomatisk textåtergivning av stycket i figur 1; samma ord inringade.

í sína ætt ok at kriupa skal ef eigi mā ganga. því at faðir þinn var æ talinn með hinum
 bezftum riddurum er i þessu landi vǫru ok hann ok ek af hinum bezftum ættum. Audig vǫrum
 vit at eignum
 ok fé ok margir nutu þess ok urðu vit af þessu vinsæl. Eyddisk þá ok okkarr kost

Figur 4. Normaliserad textåtergivning av stycket i figur 1.

PARCEVALS SAGA

Mitt eget utgivningsobjekt är *Parcevals saga*, som finns i handskriften Holm. Perg. 6 4to. Detta är en riddarsaga med hjälten Parceval i centrum, en av riddarna i kretsen kring kung Artur. Den västnordiska texten har översatt från den franska versionen, *Perceval ou le Conte du Graal* av Chrétien de Troyes. *Parcevals saga* följs av *Valvens þáttr*, där en episod återberättas med riddaren Valven i fokus (i andra traditioner känd som Gawain). Man har antagit att översättningen har gjorts i Norge, under Hákon Hákonarsons tid som kung (1217–1267). Han lät bl.a. översätta de innehållsligt närbesläktade *Ívents saga* och *Tristrams saga*, och man har således antagit att *Parcevals saga* tillkom i samma miljö och vid samma tid, även om inget uttryckligen sägs om detta i texten. De bevarade handskrifterna har dock med säkerhet tillkommit på Island.

Parcevals saga finns bevarad i två medeltida pargamenthandskrifter:

- Holm. Perg. 6 4to (1400; nästan fullständig)
- NKS 1794b 4to (1350; ett fragment)

Dessa två textvittnen är oberoende av varandra, och båda rymmer därmed information om *Parcevals saga* i dess äldsta utformning (dvs. de har båda textkritiskt värde). Det är alltså inte någon stor mängd textvittnen, och i och med att NKS 1794b 4to endast är ett fragment är det svårt att skapa sig en bild av vilken typ av variation denna texttradition ursprungligen innehöll. Kunskapen om *Parcevals saga* i dess äldsta utformning vilar därmed tungt på Holm. Perg. 6 4to. Det finns åtta yngre pappershandskrifter, samtliga direkta eller indirekta avskrifter av Holm. Perg. 6 4to. Dessa har således inget eget textkritiskt värde och lägger inget till kunskapen om *Parcevals sagas* äldsta textgestalt. Av *Valvens þáttr* finns också ett fragment i handskriften AM 573 4to.

Det finns sedan tidigare två normaliserade utgåvor av *Parcevals saga*, en av Eugen Kölbing (1872; *Riddarasögur*) och en av Marianne Kalinke (1999; *Norse Romance 2. Knights of the Round Table*), men ingen textkritisk utgåva föreligger ännu. En brittisk forskare, Helen Maclean, förberedde en sådan, men hon avled utan att ha slutfört denna. Det är denna uppgift jag har för avsikt att fullfölja och avsluta i vårt projekt. I nuläget föreligger en text i det ovan beskrivna Menota-formatet av textvittnet i Holm. Perg. 6 4to och NKS 1794b 4to, med en faksimilär och en diplomatisk text, och med en slutförd lemmatisering.

Avslutningsvis ska en episod i *Parcevals saga* beskrivas, nämligen när den heliga graalen introduceras. Gestalten Parceval förknippas framför allt med den heliga graalen. Den finns med i många, men inte alla, ver-

sioner av berättelsen om Parceval. Graalen förekommer i den nordiska versionen, men den presenteras på ett oväntat sätt. Föremålet graal uppfattas i Arturtraditionen normalt som en bägare, den som Kristus använde vid nattvardens instiftande. Det är dock inte säkert att översättaren av den västnordiska versionen uppfattade föremålet på detta sätt.

Parceval ser för första gången graal när han befinner sig hos den s.k. fiskarkungen, som är mycket sjuklig. Han ser då två mystiska föremål bäras fram, ett spjut som blöder från spetsen, och den heliga graalen. Graalen beskrivs på följande sätt (texten tagen ur Kalinke 1999 s. 148):

Því næst gekk inn ein fögr mæR ok bar í höndum sér því líkast sem textus væri, er þeir í völsku máli kalla braull, en vér megum kalla ganganda greiða.

’Närmast därefter gick en ung kvinna in och bar i händerna något såsom det vore en *textus*, det som de på franska kallar för *braull*, och som vi kan kalla *gangandi greiði*.’

Den tolkning av denna passage som redovisas här bygger på den som lagts fram av Peter Foote (1969). Graalen beskrivs alltså i termer av tre saker: *textus*, *braull* och till sist *gangandi greiði*. Den franska texten ger ingen ledning i hur detta parti ska tolkas. Där introduceras föremålet helt enkelt som graal, och sedan beskrivs där, liksom i den norröna texten, att det lyser starkt ifrån den, och att den är gjord av guld och ädelstenar. Dessutom sägs det, i båda versionerna, att graalen är ett föremål med andlig, läkande kraft.

Ordet *textus* betecknar i detta sammanhang en evangeliebok. Sannolikt är det dock inte *föremålet* som kvinnan bär som identifieras med en evangeliebok. Istället ska det sannolikt uppfattas som att föremålet bärs på samma sätt som man bär en evangeliebok: det bärs med båda händerna, åtföljt av personer som bär på ljus. Ordet *braull* betyder inget alls, utan är troligtvis ett skrivfel för *graull*, en form som ligger nära graal. Uttrycket *gangandi greiði* är den benämning på graalen som återkommer i den västnordiska texten. Ordet *gangandi* är presens particip av *ganga* ’gå’, alltså ’gående’. Ordet *greiði* har ett flertal betydelser, t.ex. ’redogörelse, lösning (på problem); hjälp, tjänst; gästfrihet’. Enligt Peter Foote har detta uttryck uppkommit genom att översättaren har etymologiserat utifrån ordet *graal*. Översättaren har associerat graal med *graduale*, och uppfattat förleden som *gradus* ’steg’, som t.ex. i lat. *gradior* ’jag går’, och därav *gangandi*. Sedan har översättaren tolkat senare delen av *graduale* som hörande till samma rot som återfinns i exempelvis latinska verbet *alo* ’jag föder/ger stöd åt’ och liknande. Som en inhemsk motsvarighet har då översättarens val fallit på *greiði*, som bl.a. betyder ’hjälp’, troligtvis ’andlig hjälp, andligt stöd’ eller liknande.

AVSLUTNING OCH FRAMTIDA UTMANINGAR

Detta är en kortfattad beskrivning av vårt pågående projekt om de västnordiska handskrifterna i svenska samlingar. Jag vill avsluta med att blicka framåt, mot hur vi hoppas att forskningen på de västnordiska handskrifterna i svenska samlingar ska fortsätta efter detta projekts slut.

När projektet är fullbordat kommer hela den västnordiska handskriftskorpusen i den svenska samlingen att vara fotograferad och fritt tillgänglig i digitalt format på nätet. Vidare kommer en grundläggande katalogisering att ha genomförts. Det internationella forskarsamhället kommer därmed att ha tillgång till detta material för exempelvis utgåvor av västnordiska medeltida texter. Som nämnts var endast 13 handskrifter i den svenska samlingen digitaliserade vid inledningen av projektet, och det betyder att återstoden av samlingen endast var tillgänglig för den som reste till Stockholm respektive Uppsala. Digitaliseringen av Gödels kataloger över samlingen möjliggör också storskaliga kodikologiska undersökningar, avseende exempelvis innehåll, mått och liknande.

Det finns dock ett behov av att komplettera såväl den fotografering som den katalogisering som har ägt rum. Vad gäller fotograferingen vore det mycket värdefullt att få till stånd specialfotografering av sidor med skadad och svår läsbar text (se ovan om detta). Fotograferingen skulle då göras med specialutrustning, t.ex. en multispektral kamera, och därefter skulle bilderna bearbetas med hjälp av bildanalytiska metoder för att förstärka kontraster ytterligare. På så vis skulle text kunna utvinnas från annars oläsliga textsidor. Svår lästa sidor i äldre handskrifter är ett återkommande problem som många forskare möter, och en insats på detta område skulle vara betydelsefull för den framtida handskriftsforskningen. Vidare skulle den kataloginformation som tagits från Gödels kataloger behöva kompletteras. Som nämnts är viss information i dessa kataloger föråldrad, inte minst forskningsöversikterna för handskrifterna, som bara sträcker sig fram till 1892 respektive 1897–1900. Även annan information är föråldrad, exempelvis klassificeringen av skriften i handskrifterna. Denna borde göras i enlighet med modern paleografisk terminologi och typologi för att informationen ska bli jämförbar med den i andra kataloger.

Det finns många viktiga textvittnen i den svenska samlingen som ännu är outgivna, eller utgivna på ett otillfredsställande sätt. Tillgängliggörandet av denna samling öppnar dessa forskningsuppgifter för hela forskarsamhället inom norrön filologi. Vår förhoppning är därmed att vårt projekt ska generera en stor mängd forskningsverksamhet i framtiden, nationellt såväl som internationellt.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Databaser

Alvin: <https://www.alvin-portal.org/alvin/home.jsf?dswid=21>

Emroon: <https://www.emroon.no/>

Handrit: <https://handrit.is/>

Manuscripta: <https://www.manuscripta.se/>

Menota: <https://www.menota.org/forside.xhtml>

Tryckt litteratur

Foot, Peter. 1969. Gangandi greiði, I: Einarsbók. Afmæliskevðja til Einars Ól. Sveinssonar 12. desember 1969. Red. Bjarni Guðnason. S. 48–58.

Gödel, Wilhelm. 1892. Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisländska och fornnorska handskrifter. Upsala: Humanistiska vetenskapssamfundet i Upsala.

Gödel, Wilhelm. 1897–1900. Katalog öfver Kongl. bibliotekets fornisländska och fornnorska handskrifter. Stockholm: [Kungl. biblioteket].

Kalinke, Marianne. 1999. Norse romance Vol. 2. Knights of the round table. Arthurian archives 4. Cambridge: D.S. Brewer.

Kölbing, Eugen. 1872. Riddarasögur. Parcevals saga, Valvers þáttur, Ivents saga, Mírmans saga zum ersten mal herausgegeben und mit einer literarhistorischen Einleitung versehen. Strassburg: Karl J. Trübner.

Pettersson, Eva, Óskarsson, Veturlíði och Mårtensson, Lasse. Ms. Quantifying Medieval Scribal Habits – The Case of Abbreviations in West Norse Manuscripts. Inskickat manus.

SUMMARY

In Swedish library collections, a large and very valuable collection of West Norse (Icelandic and Norwegian) manuscripts is preserved, mainly at the National Library (Stockholm) and Uppsala University Library. Among the manuscripts are, for instance, the Icelandic Book of Homilies (Holm. Perg. 15 4to; Stockholm) and the Uppsala-Edda (DG 11; Uppsala). In this article, an overview over an on-going project about this manuscript collection is provided. The project is cross-disciplinary, with participants from Scandinavian languages and computer linguistics, and it is a collaboration between Uppsala University, the National Library and Uppsala University Library.

The project consists of three parts: 1) digitisation, 2) computer linguistic applications and 3) text editing. In the first part, the entire West Norse manuscript corpus is photographed and made available freely in the databases Manuscripta and Alvin. Furthermore, the collection is also catalogued, on the basis of the information in older, printed catalogues.

This work is carried out by the libraries. In the second part, the material produced in the project is evaluated as research material through investigations using methods from primarily computer linguistics. Until now, the focus has been on investigating the use of abbreviations in the West Norse manuscripts. Abbreviations are a prominent feature of the West Norse manuscripts, especially the Icelandic ones. In the third part of the project, a selection of especially valuable textual witnesses from the current manuscript collection is being edited. The editions are made in two different textual levels, facsimile and diplomatic, and the format is the XML mark-up system developed by the Medieval Nordic Text Archive (Menota). Furthermore, the transcriptions will also include lemma and part-of-speech.

Finally, the work on a forthcoming edition of *Parcevals saga* is described. The main manuscript containing this text is Holm. Perg. 6 4to, preserved in Stockholm. This is a West Norse translation of the French *Perceval ou le Conte du Graal* by Chrétien de Troyes. The episode where the Holy Grail is introduced in the saga is described and discussed, on the basis of an interpretation proposed by Peter Foote. The term for the Grail used in the Norse text is *gangandi greiði*, which is probably the result of an attempt to etymologize the Latin word *graduale*.

Författarens adress

Lasse Mårtensson
Inst. för nordiska språk
Uppsala universitet
Box 527
751 20 Uppsala
lasse.martensson@nordiska.uu.se

(Fortsättning från utsidan)

Uppländska domböcker utgivna av

Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala

I–VI genom *Nils Edling*, **VII** och **VIII** genom *Nils Edling* och *Olof Svenonius*, **IX** genom *Nils Edling* och *Walter Ljusterdal*.

I. Vendels sockens dombok 1615–1645. 1925. **II.** Upplands lagmansdombok 1578–79. 1929. **III.** Uppländska konungsdomar från Vasatiden intill Svea Hovrätts inrättande. 1933. **IV.** Lagläsaren Per Larssons dombok 1638. 1937. **V.** Uppländska häradsrättsdomböcker från 1500-talet. 1941. **VI.** Uppländska häradsrättsdomböcker från 1500-talet. Supplement innehållande anmärkningar, förklaringar och sakregister. 1942. **VII.** Långhundra härads dombok 1545–1570. 1946. **VIII.** Upplands lagmansdombok 1581 och 1586. 1950. **IX.** Vendels sockens domböcker 1736–1737. 1946.

Acta Westiniana

Handlingar ur Westinska handskriftssamlingen i Uppsala universitetsbibliotek utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala.

1. Östra härads i Njudung dombok 1602–1605, utgiven genom *Nils Edling* och *Gunnar Pellijeff*. 1965.
2. Katalog över Westinska handskriftssamlingen i Uppsala universitetsbibliotek utarbetad av *Åke Davidsson*. 1989.

Årsbok

1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949–1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955–1956:1, 1955–1956:2, 1957, 1958, 1959, 1960–1962, 1963–1964, 1965–1966, 1967–1968, 1969–1970, 1971–1972, 1973–1974, 1975–1976, 1977–1978, 1979–1980, 1981–1982, 1983–1984, 1985, 1986, 1987–1988, 1989, 1990, 1991–1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016–2017, 2017–2018, 2018–2019, 2019–2020, 2020–2021, 2021–2022, 2022–2023, 2023–2024.

eddy.se ab, Visby (från 2017)

Swedish Science Press, Uppsala (från 1995)

Almqvist & Wiksell International, Stockholm (före 1995)

Skrifter utgivna av

Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala

Acta Societatis Litterarum Humaniorum Regiae Upsaliensis

Band 1–40. Se förteckning i band 41.

Band 41. *Wittrock, Georg*, Regering och allmoge under Kristinas egen styrelse. 1953.

Band 42. *Svennung, J.*, Anredeformen. Vergleichende Forschungen zur indirekten Anrede in der dritten Person und zum Nominativ für den Vokativ. – Summary. 1958.

Band 43. *Mac Leod, Andries H.D.*, Beskaffenhet och innehåll av ett medvetande. – Avec un résumé en français. 1960.

Band 44:1. *Svennung, J.*, Scadinavia und Scandia. Lateinisch-nordische Namenstudien. – Summary. 1963.

Band 44:2 A. *Svennung, J.*, Jordanes und Scandia. Kritisch-exegetische Studien. – Summary. 1967.

Band 44:2 B. *Svennung, J.*, Zur Geschichte des Goticismus. – Summary. 1967.

Band 44:3. *Hägerström, Axel*, Recht, Pflicht und bindende Kraft des Vertrages. Herausgegeben von Karl Olivecrona. 1965.

Band 44:4. *Monchi-Zadeh, D.*, Ta'ziya. Das persische Passionsspiel. 1967.

Band 45. *Svennung, J.*, Skandinavien bei Plinius und Ptolemaios. Kritisch-exegetische Forschungen zu den ältesten nordischen Sprachdenkmälern. – Summary. 1974.

Band 46. *Hägerström, Axel*, Moralfilosofins grundläggning. Utg. av Thomas Mautner. – Summary. 1987.

Band 47. Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala 1889–1989. Jubileumsskrift. 1990.

Band 48. *Wifstrand Schiebe, Marianne*, Annus von Viterbo und die schwedische-Historiographie des 16. und 17. Jahrhunderts. 1992.

Band 49. *Mautner, Thomas*, Vägledning till Hägerströmstudiet. 1994.

Band 50. William Turner, *Libellus de re herbaria novus* (1538). Edited with a translation into English by Mats Rydén, Hans Helander & Kerstin Olsson. 1999.

Band 51. H.S. Nyberg, Muntlig tradition, skriftlig fixering och författarskap. Sammanställt enligt efterlämnade manuskript och kommenterat av Bo Utas. 2004.

Band 52. *Stenström, Thure*, Torgny Lindgren och musiken. 2021.

Monografier utgivna av

Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala

1. Türkische Urkunden herausgegeben und übersetzt von *A.N. Kurat* und *K.V. Zetterstéen*. 1938

2. *Iacobus Nicholai de Dacia*, Liber de distincione metrorum. Mit Einleitung und Glossar. Herausgegeben von *Aa. Kabell*. 1967.

3. *Enequist, Gerd*, Mälarlänens lantbebyggelse enligt det äldre ekonomiska kartverket. 1975.

4. Miracles que Dieus ha mostratz per sant Frances apres la sua fi. Version occitane de la Legenda Maior Sancti Francisci, Miracula de *Saint Bonaventure*. Édition et étude de la langue par *Ingrid Arthur*. 1992.

(Fortsättning på insidan)